

CSOMA LAJOS

A németországi baloldali radikalizmus a forradalmi események időszakában, 1918–1923

Az 1917–1923 között zajló forradalmi hullám idején sok országban zajlottak eltérő hevedségű forradalmi harcok. Ezek megrengették a fennálló uralmi struktúrákat, és célul tűzték ki a társadalmi, gazdasági, politikai viszonyok gyökeres átalakítását.

A forradalmi mozgalmak nem egvedségek. A munkásmozgalmat története során mindig többféle irányzat testesítette meg, s koronként és régióként nagy különbségek voltak abban, melyik irányzat vált dominánssá. Tanulmányomban a baloldali radikalizmus tevékenységét vizsgálom az 1917–1923 közötti világméretű forradalmi hullám németországi eseményei során.

A különböző munkásmozgalmi irányzatok különösen élesen eltértek egymástól abban, hogyan ítélték meg az állam és a párt szerepét. Itt Karl Schrödertől, a baloldali kommunizmus egyik teoretikusától idézek, aki jól megvilágítja a baloldali radikalizmus álláspontját.

„Mi azt állítjuk, hogy a kapitalista állam a magángazdaság és a magántulajdon anyagi és eszmei jóváhagyása. Mint tény és akarati irány, szentté avatja az egyént és az egoizmust. Az uralkodó osztályt képviseli. Szervezete a tőke akkumulációjára és a hatalomvágyra alapozva és egyre mélyebbre hatóan növekszik. A tőke világdiktatúrájában és a mindennemű ellenállás elnyomásának eszközében, a centralizmusban igyekszik megtalálni önmagát. Világgazdasági szindikátusra, világbanktrösztre törekszik... Jelenleg a bürokrácia rendszerében, a militarizmusban, a pártban, a parlamentarizmusban, a hivatali vezetőségben, a túlnyo-

mó többség alattvalóvá alacsonyításában, az emberek gépalkatrészekké tételében és mindennemű önállóság elnyomásában érhető tetten.” Ezzel szemben „a szocializmus csak a közösségi gazdaság és társadalmi kifejeződési formák útján haladhat... A valódi Internacionálé nem az egyes pártvezetők diktatúrája, sokkal fontosabb az egyes országok valódi tanácsai közötti összeköttetés és kapcsolattartás. Csak így kerülhető el az a veszély, hogy a kapitalista szindikátusok helyét az úgynevezett szocialista Dzsingisz-káni részvénytársaságok foglalják el, ami a proletariátus szellemi és fizikai kizsákmányolását illetően sokkal rosszabb lenne, mint a kapitalizmus. Nem nagyzási hóbortban szenvedők centralizált világhatalmának felépítéséről van szó, hanem egy alulról létrehozott és kívánt gazdasági és szellemi föderációról, a kommunizmusról.”¹

A szociáldemokrata-kommunista pártokat áthatja „a kapitalista világ vezértermészete. Semmi sem mutatja meg egyértelműben a régi szerveződés lényegét, mint maga a vezetés, a vezérség, az irányítás. Éppen ez a régi szervezet jellegzetessége: a személyiség, a hősiesség, a milliárdos, a specialista kultusza; világ egy csoport irányítóval és egy sereg irányítottal, néhány dörzsölt figura és milliányi számár. A tömeg egy tárgy: sakkfigurák, akiket a játék szükségletei és ismerete szerint tologatnak.”²

A történeti irodalom gyakran töredékpártként, apró szektaként jellemzi a baloldali radikalizmus szervezeteit, de ez téves beállítás. A KAPD-nek, az FAUD-nek, az AAUD-nek egyaránt több tízezres tagsága volt ebben az időszakban, a mozgalom összezsugorodása és szektás megosztottsága majd csak az ellenforradalmi időszak terméke lesz.

Az utcai harcok, a tömegsztrájkok azt mutatják, hogy Németországban a világforradalom döntő jelentőségű ütközetei zajlottak. A harcok aktív résztvevői voltak a baloldali radikalizmus képviselői, az ő tevékenységüket kívánom bemutatni.

¹ Karl SCHRÖDER: *Vom Werden der neuen Gesellschaft*. 1920. Ford.: SOMOGYI Boglárka. (Ahol nem tüntetem fel külön, ott a továbbiakban is az ő fordításait használom.)

²Uo.

Histográfia

A témáról magyar nyelven összefoglaló mű még nem jelent meg, az eseményeket azonban többé-kevésbé részletesen tárgyalják az általános, a német történelemmel vagy az adott korszakkal foglalkozó összefoglalások.

A magyar nyelvű általános történeti irodalomból kiemelkedik Kerekes Lajos *A weimari köztársaság* (Kossuth Könyvkiadó, 1985) című részletes összefoglalása, valamint a korszak átfogó elemzését nyújtó Berend T. Iván-mű: *Válságos évtizedek* (Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1987). Részletes országtörténet Tokody Gyula és Niderhauser Emil közös műve: *Németország története* (Akadémiai Kiadó, 1972), valamint Gilbert Badia *Németország tegnap és ma, 1917–1960* (Kossuth Könyvkiadó, 1962) című kötete. Ezek a művek annyiban közösek, hogy a KPD-vel szembe forduló erőket nem tekintik többnek egy radikális mellékszálnál.³

Az újabb művek értelmezése szerint a weimari köztársaság, a polgári demokrácia – amely a legelfogadhatóbb történelmi alternatíva volt – bár csak ideiglenesen, de mégis sikeres küzdelmet folytatott a megdöntésére törő szélsőjobb és szélsőbal ellen. A baloldali radikálisok és a KPD között legfeljebb fokozati különbség van. Részletes történeti mű Heinrich August Winkler *Németország története a modern korban* (Budapest, 2005), Németh István *Németország története. Egységtől az egységig 1871–1990* (Aula, Budapest, 2004), illetve Mary Fulbrook *Németország története* (Maecenas, Budapest, 1993) című műve. A korszakot elemzi Eric Hobsbawm *A szélsőségek kora* (Napvilág Kiadó, Budapest, 1998) című művének „A világforradalom” című fejezetében.

Magyar nyelven a témát árnyaltan megközelítő kiadvány Konok Péter műve, „...a kommunizmus gyermekbetegsége”? *Baloldali radikalizmusok a 20. században* (Napvilág Kiadó, Budapest, 2006), amely külön fejezetben foglalkozik a németországi baloldali kommunista irányzattal, a lezajlott vitákkal és a Kominternnel való szakítással.

³A német nyelvű irodalomban még a legutóbbi időkben is jelentek meg hasonló szemléletű művek, például Klaus KINNER: *Der deutsche Kommunismus*. Berlin, 1999.

Német nyelvterületen az 1920-as évek óta – a náci korszakot leszámítva – folyamatosan jelentek meg a forradalmi mozgalmakkal foglalkozó történeti és politikai írások, de a korszak iránti érdeklődés igazán 1968 után támadt fel. Ebben nagy szerepe volt annak, hogy a '68-as mozgalmak előképeiket, ideológiai gyökereiket keresték és találták meg a korszak mozgalmaiban. A baloldali radikális szervezetek azóta is folyamatosan elemzik, dokumentálják a forradalmi időszakot brosrákban, internetes archívumokban.

A forradalmi események, illetve egyes irányzatok összefoglaló elemzését többen is elvégezték. A legalaposabb munka mind a mai napig Hans Manfred Bock *Syndikalismus und Linkskommunismus von 1918–1923* című műve (Meisenheim am Glan, 1969). Bock részletesen bemutatja a forradalmi folyamatokban aktívan részt vevő baloldali radikális szervezeteket, az ideológiai-szervezeti előzményeket, szól a szervezetek (KAPD, AAUD, FAUD, AAU-E) megalakulásáról, programjaikról, a főbb vitapontokról, teoretikusaikról és tevékenységükről, kiegészítve életrajzokkal és dokumentumokkal. Fő forrása a korabeli baloldali radikális sajtó és a teoretikus írások. Könyve az egyik alapmű.

Az események átfogó eszmetörténeti elemzésével több szerző is foglalkozott. Így Philippe Bourrinet („*Neither Lenin nor Trotski nor Stalin!*” *The Dutch and German Communist Left 1900–1968*), a Gilles Dauvé–Denis Authier-szerzőpáros (*The Communist Left in Germany 1918–1921*), valamint Pierre Broue (*The German Revolution 1917–1923*). Az anarchoszindikalizmus tevékenységét legrészletesebben Hartmut Rübner tárgyalja (*Freiheit und Brot. Die FAUD*. Berlin/Köln, 1994). Fontos még Klaus Kinner említett munkája a Németországi Kommunista Párt (KPD) történetéről, illetve a kommunista mozgalom árnyaltabb, társadalomtörténeti bemutatására vállalkozó Klaus-Michael Mallmann (*Kommunisten in der Weimarer Republik*. Darmstadt, 1996), valamint az egyik KAPD-vezető, Bernhard Reichenbach 1928-as műve (*Zur Geschichte der KAPD*). Az egyik legújabb feldolgozás Bernd Langeré (*Revolution und bewaffnete Aufstände in Deutschland 1918–1923*. Göttingen, 2010).

Bőséges irodalma van az egyes forradalmi epizódoknak. Sok mű született a *Novemberrevolution*ról, amely az események kezdete és egyben egyik csúcspontja volt. Magyar nyelven az 1918–1919-es időszakról születtek önálló művek, a legfontosabb írások Hajdú Tibor (*Közép-Európa forradalma*. Akadémiai Kiadó, 1989) és Tokody Gyula (*Németország és a Magyarországi Tanácsköztársaság*. Akadémiai Kiadó, 1980; illetve *Németország 1918–1919*. Akadémiai Kiadó, 1980) művei. A bajor tanácsköztársaság első értékelését, dokumentumokkal kiegészítve, még Paul Fröhlich végezte el 1920-ban (*Die Bayrische Räte-Republik*. Reprint. Karlsruhe, 2001). Összefoglaló elemzés Michael Seligmann műve (*Aufstand der Räte. Die erste bayerische Räterepublik vom 7. April 1919*. Grafenau 1998), a legújabb kiadvány pedig a fontosabb szereplők részletes életrajzát nyújtja (Michaela Karl: *Die Münchener Räterepublik. Porträts einer Revolution*. München, 2008). A Kapp-puccs nyomán fellángolt küzdelmeket a legalaposabban Erhard Lucas dolgozta fel háromkötetes művében (*Märzrevolution im Ruhrgebiet, bewaffneter Arbeiteraufstand März-April, 1920*. Frankfurt/Main 1970–1979). Az egyik legvitatottabb történet, az 1921-es „Märzaktion” részletes elemzését olvashatjuk Sigrid Koch-Baumgarten (*Aufstand der Avantgarde. Die Märzaktion der KPD 1921*. Frankfurt/Main, 1986) és Stefan Weber (*Ein kommunistischer Putsch? Märzaktion 1921 in Mitteldeutschland*. Berlin, 1991) műveiben. Az 1923. évi eseményeket összefoglalóan dokumentálja és értelmezi a B. Bayerlein, L. Babicenko, F. Firsov és A. Vatlin által szerkesztett mű (*Deutscher Oktober 1923*. Berlin, 2003).

Sok kutató választott ki egy-egy témát, melynek alapján az általános eseménysort is elemzi. A tanácsok szerepével foglalkozik Eberhard Kolb (*Die Arbeiterräte in der deutschen Innenpolitik 1918–1919*. Frankfurt, 1978), valamint Ulrich Kluge (*Rätebewegung und Göttingen*, 1975). A politikai erőszak kérdését tárgyalja Dirk Schumann (*Politische Rätetheorien in der Novemberrevolution*. Hamburg Soldatenräte und Revolution. Gewalt in der Weimarer Republik 1918–1933. Essen, 2001). A felkelésekben a politikai pártok által játszott szerepet elemzi Hans-Ulrich Ludewig (*Arbeiterbewegung und Aufstand*. Husum, 1978), az SPD szerepét

pedig Sebastian Haffner mutatja be történelmi esszéjében (*Az elárult forradalom*. Budapest, 2007).

Széles a skálája az egyes régiók eseményeit feldolgozó műveknek. A teljesség igénye nélkül megemlítendő Detlef Siegfried (*Das radikale Milieu. Kieler Novemberrevolution, Sozialwissenschaft und Linksradikalismus 1917–1922*. Wiesbaden, 2004), Peter Kuckuk (*Revolution und Räterepublik in Bremen*. Frankfurt/Main, 1969), a Ludger Fittkau–Angelika Schlüter-szerzőpáros (*Ruhrkampf 1920*. Essen, 1995) vagy Ernst Schneider (*The Wilhelmshaven Revolt. The Raven*, 1989).

Szubjektív, mégis dokumentumértékű források a visszaemlékezések, amelyek bőséges számban jelentek meg. Íme, néhány közülük: Max Hoelz (*Vom „Weißen Kreuz” zur roten Fahne*. 1929), Karl Plättner (*Der mitteldeutsche Bandenführer. Mein Leben hinter Kerkermauern*. 1930), Erich Mühsam (*Von Eisner bis Leviné. Zur Entstehung der Bayerischen Räterepublik*. Hamburg, 1976), vagy Ernst Toller és Ludwig Turek magyarul is olvasható műve (*Német voltam én is*. Budapest, 1974, illetve *Egy proli mesél*. Budapest, 1977).

A forradalmi események elemzéséhez gazdag forrásanyag áll a kutatók rendelkezésére. A korabeli sajtó jelentős része megtalálható németországi archívumokban. A korszak értelmezéséhez szükséges legfontosabb ideológiai-teoretikus művek könnyebben elérhetők dokumentumgyűjteményekben, folyóiratokban, internetes archívumokban. A legfontosabb dokumentumgyűjtemények szerkesztői Frits Kool (*Die Linke gegen die Parteiherrschaft*. Olten, 1970), Heinz Hürten (*Weimarer Republik und Drittes Reich 1918–1945*. Stuttgart, 1995), Gerhard Ritter és Susanne Miller (*Die deutsche Revolution 1918–19*. Frankfurt/Main, 1968), valamint Theo Panther (*Alle Macht den Räten!* Münster, 2007). Rendkívül hasznos kiadványt állított össze Karl-Ludwig Ay (*Appelle einer Revolution*. München, 1968), ahol reprintben láthatók 1918–1919-es müncheni plakátok, felhívások, röpcédulák. Hozzáférhetők a pártok, szervezetek programjai, felhívásai, a tanácsköztársaságok rendelkezései is.

A legfontosabb internetes archívumok közül kiemelendő az amszterdami IISG (Internationaal Instituut voor Sociaale

Geschiedenis) intézet honlapja (www.iisg.nl), valamint a www.libcom.org illetve a www.kurasje.org.

Előzmények, 1914–1918

A németországi forradalom 1918 novemberében tört ki, de nem váratlanul és egyáltalán nem előzmények nélkül. Az események értelmezéséhez szükséges röviden áttekinteni a német munkásmozgalom korábbi fejlődését és a háborúellenes mozgalom történetét.

A munkásmozgalom gyűjtőszervezete a Németországi Szociáldemokrata Párt (SPD) volt. Ám a párton belüli irányzatok éles harcot vívtak egymással, s időről időre baloldali ellenzék jött létre, legelőször az 1870-es években. A frakcióharcokat rendszeresen kísérte a baloldaliak kizárása a pártból: 1880-ban kizárták Johann Mostot, az anarchista kommunistát, 1891-ben pedig a szintén anarchista eszmeiségű „Jungen” csoport tagjait, akik úgy vélték, hogy az SPD célja a proletariátus és a burzsoázia kibékítése.⁴ A pártnak 1914-ben már milliós tagsága volt, sok száz főállású pártalkalmazott, illetve több tucatnyi napilap és egyéb kiadvány gondoskodott a kapitalizmus megreformálásáról kialakított szociáldemokrata elképzelések széles körben való elterjesztéséről. Az SPD 1914-ben – sokakat megdöbbenítő módon, a korábbi hangzatos békeszólások ellenére – a háború támogatójává vált. Éppen a háború kérdésében következett be az első látványos szakítás. Először csak két képviselő nem szavazta meg a hadihiteleket (Karl Liebknecht ellene szavazott, Otto Rühle nem jelent meg a szavazáson), majd az évek során több tucatnyi képviselő fordult szembe a háborús politikával. A párton belül alakult meg a Sozialdemokratische Arbeitsgemeinschaft, amelyből 1917 áprilisában jött létre az USPD (Unabhängige Sozialdemokratische Partei Deutschlands). Ez a párt már születése pillanatában tömegpárt volt 120 000 taggal, és a többségtől balra álló centrista irányzatot tömörítette.

⁴ Hartmut RÜBNER: *Freiheit und Brot*. Libertad Verlag, Berlin/Köln, 1994. 16.

Az 1918 előtti időszak baloldali radikális szerveződései többnyire szintén az SPD-ből jöttek, és általában a háborúhoz való viszonyulás volt a vízváltó: a baloldali ellenzék elutasította a háborút. Tekintsük át a legfontosabb csoportokat, amelyek gyakran egy-egy folyóirat körül tömörültek.

A legismertebb a *Die Internationale* csoport volt, amely 1914-ben alakult Karl Liebknecht és Rosa Luxemburg vezetésével, majd 1916-ban felvette a *Spartakusbund* (Spartakus Szövetség) nevet. Liebknecht már 1915-ben megfogalmazta, hogy a német nép fő ellensége a német imperializmus.⁵ A szövetség, szuverenitását fenntartva, szervezetileg csatlakozott az USPD-hez. A tagjai által kiadott *Spartakus-levelek* országosan ismertté tették őket, ezért került a nevük a megalakuló kommunista párt nevébe *Kommunistische Partei Deutschlands* (Spartakusbund).

Egy másik alakulás, a *Brémai Baloldal*,⁶ amely 1905-től tekinthető önálló csoportosulásnak, kiadta az *Arbeiterpolitik* (1916–1919) nevű lapot Johann Knief és Paul Frölich szerkesztésében (még korábban a *Bremer Bürgerzeitungot*). Ez a csoport alakította meg az ISD-t (Internationale Sozialisten Deutschlands) 1915-ben, és már nyíltan, szervezetileg szakított az SPD-vel. Miután a *Spartakust* 1917-ben kizárták az SPD-ből és csatlakozott az USPD-hez, több helyi csoportja radikalizálódott és átlépett az ISD-be. 1918 novemberében az ISD-ből megalakult az IKD (Internationale Kommunisten Deutschlands), helyi csoportokkal főleg a partvidéken és Szászországban. Az IKD úgy vélte, hogy a társadalmi forradalom győzelme elérhető közelségbe került. A szervezet beolvadt az alakuló KPD-be.

Elvetették az SPD bürokratikus szervezeti formáját Berlinben a Julian Borchardt szerkesztette *Lichtstrahlen*⁷ folyóirat körül tömörülők (1913–1921, 1916-ban betiltották, átmenetileg *Der Leuchtturm* címen jelent meg). A csoport tagjai elutasították az SPD-n belüli ellenzékiiséget, mondván, hogy a háború támogatásával a szociáldemokrácia amúgy is végleg leszerepelt, új pártra

⁵ Karl LIEBKNECHT: „A fő ellenség a saját országunkban van.” (1915. május.)

⁶ Hans Manfred BOCK: *Syndikalismus und Linkskommunismus von 1918–1923*. Anton Hain, Meisenheim am Glan, 1969. 66.

⁷ Uo. 72.

van szükség, s ezért csatlakoztak az ISD-hez. 1917-től eltávolodtak az ISD-től, mert úgy vélték, hogy a párt hierarchikus szervezeti formája akadályozza a munkások gondolkodását és cselekvését. Ezután Borchardt tudatos szervezetellenességet képviselt.

A *hamburgi baloldali radikálisok*⁸ fő orgánuma a *Der Kampf* volt (1916), Heinrich Laufenberg és Fritz Wolffheim szerkesztésében. Elítélték az SPD háborús politikáját, de nem csatlakoztak az ISD-hez, annak internacionalizmusa miatt. Ugyanis a hamburgi radikálisok sajátos pozíciót dolgoztak ki 1917-re: a nemzeti bolsevizmust. Mivel az általános sztrájkot tartották a társadalmi forradalom bevezetőjének és elvetették a parlamentarizmust, 1919-es kizárásukig a KPD-ben működnek együtt a többi csoporttal.

Berlinben jelent meg a *Die Aktion*⁹ (1911–1932), melyet Franz Pfemfert szerkesztett. Ez a lap a berlini radikális művészvilág fórumaként indult, és eleinte elsősorban az expresszionista irodalom orgánuma volt. A folyóirat egyre inkább politizálódott, és teret adott a reakciós Németországot, az imperializmust, a háborút és a szociáldemokrata reformizmust ellenző radikális baloldali elemzéseknek. A lapban jelent meg 1918. november 16-án az *Antinationale Sozialisten-Partei* németországi csoportjának felhívása. A lap köre csatlakozott a KPD-hez, majd 1920 után elsősorban Otto Rühle egységsszervezet-elképzelését támogatták.

A felsoroltakon kívül több kiadvány is képviselte a baloldali ellenzék nézeteit. Ilyen volt az Anton Pannekoek és Henriette Roland-Holst szerkesztésében megjelenő *Vorbote* (1916), a Karl Minster által szerkesztett ruhr-vidéki *Der Kampf*, az Otto Rühle által irányított drezdai *Jugendruf* (1916), a stuttgarti ellenzék lapja, a *Sozialdemokrat*, valamint a *Der Stürmer* (1917) és a *Proletarier Jugend* (1916–1917).¹⁰

A németországi szervezett anarchizmus tevékenysége a 20. század elején erősödött fel. A korszakban három jelentősebb irányzat működött: 1. 1901-ben alakult meg az FVdG (Freien Vereinigung deutscher Gewerkschaften)¹¹ Tagjai a szakszervezeti

⁸ Uo. 77.

⁹ *Die Aktion*. Zweite Lieferung. Heft 209. Reprint. Hamburg, 2004. 9.

¹⁰ Hans Manfred BOCK: i. m. 67.

¹¹ Hartmut RÜBNER: i. m. 23.

lokalizmus irányából jutottak el az anarchoszindikalizmushoz. Politikai akciók helyett a gazdasági harcot propagálták, fő harci formának a közvetlen akciót, a szabotázszt, a bojkottot tartották, és az általános sztrájktól remélték a rendszer átalakítását. A szervezetet és sajtóját 1914-ben betiltották. 2. Az AFD (Anarchistische Föderation Deutschlands)¹² a kommunista anarchizmust képviselte. 3. A Gustav Landauer vezetésével 1908-tól működő Sozialistische Bund¹³ (lapja a *Sozialist*) az individualizmus képviselőjének tekinthető, hívei a tudati fejlődés elsődlegességét hangsúlyozták.

Fontos szerepet játszottak a korban az *üzemi forradalmi bizalmiak* (*Revolutionäre Obleute*), akik az illegális munkástanácsokat irányították a háború éveiben. Főleg a berlini hadiipari üzemekben volt nagy befolyásuk, de országszerte kiépítették kapcsolataikat. Programjuk lényege az volt, hogy az imperialista háborút váltsa fel az osztályharc. A szűk mag egy 50-80 fős vezető bizalmi csoportból állt, e bizalmiak pedig nagyszámú műhelybizalmival voltak közvetlen kapcsolatban. Ők irányították a háborúellenes tömegsztrájkokat, és politikailag többnyire az USPD balszárnyán helyezkedtek el, vagy éppen spartakisták voltak. Fontosabb vezetőik: Richard Müller, Ernst Däumig, Emil Barth, Leo Jogiches. 1919 januárjáig megőrizték a berlini munkástanácsokra gyakorolt befolyásukat.

A *munkástanácsok* a háború idején formálódtak. Illegálisan, hiszen a radikális munkásokat egyből frontszolgálatra vezényelték, tehát titkolni kellett a tényleges vezetők kilétét. 1918 őszére kialakult a tanácsmozgalom szilárd, általános formája. A novemberi forradalom által keltett hatalmi vákuum lehetővé tette, hogy az ipari központokban a munkástanácsok kezébe kerüljön a hatalom. Csakhogy ezeknek a tanácsoknak az elsődleges célja a háború befejezése volt, s a béke beálltakor merült fel a valódi kérdés: hogyan tovább?

A háborúellenes szervezkedés rögtön a háború kitörése után elkezdődött, és az első háborúellenes utcai megmozdulásokra is

¹² Uo. 19.

¹³ Uo. 20.

sor került néhány hónapon belül: 1915. március 18-án nagyszabású nőtüntetés zajlott le a Reichstag előtt.

A háborúellenes mozgalom a szocialista pártok zimmerwaldi konferenciáján jutott nemzetközi szintre. A konferenciát 1915. szeptember 5–8. között tartották 12 ország 38 küldöttének részvételével. Lényegében kompromisszum született: kibocsátottak egy általános békefelhívást, de a baloldaliak javaslatával ellentétben nem hirdettek forradalmi harcot a háború ellen. Németországból a konferencián részt vett a Kautsky és Haase által vezetett centrista csoport – utóbb ez alakította meg Németország Független Szociáldemokrata Pártját, az USPD-t –, a Die Internationale-csoport és a brémai baloldal, az ISD. A kisebbségben maradt baloldaliak ezután kiadták a *Zimmerwalder Linken*, majd a *Vorbote* nevű lapokat Anton Pannekoek szerkesztésében.

1916. április 24-én került sor a következő nemzetközi konferenciára Kienthalban. Itt már a baloldal némileg megerősödve volt jelen, és sikerült elfogadtatnia a Szocialista (II.) Internacionálé sovinszta politikáját elítélő határozatot, de a szervezeti szakítás hívei kisebbségben maradtak.

1916. május 1-jén több nagyvárosban zajlott tüntetés, amelyeket a rendőrség feloszlattott, és több szervezőt – többek közt Karl Liebknechtet – börtönbe zártak.

Júniusban nagyvárosi zavargásokra került sor, június 28-án pedig Berlinben 55 000 munkás lépett sztrájkba. Ezután alakultak az első illegális munkástanácsok. A háborús terhek fokozódását érezve egyre elégedetlenebb lett a lakosság. A növekvő inflációt a fejadagok csökkentése kísérte: a hátszág gyakorlatilag éhezett. Az éhezéstől legyengült szervezet nehezebben tud ellenállni a betegségeknek: sokszázezer áldozata volt a járványoknak, amelyek terjedését különösen segítette, hogy a növekvő labdák miatt sok család kénytelen volt más családokkal megosztani a lakását. A frontokon eközben tovább folyt a vér. A háború során mintegy tízmilliónyi katonát soroztak be – ez a hadra fogható férfilakosságnak közel a fele – és közülük 1,8 millióan meghaltak, 4,2 millióan megsebesültek, hatszázezen pedig fogságba estek.

1917-ben egyre több háborúellenes akció indult, s ebben már szerepe volt az oroszországi februári forradalom hatásának is.

Április 16–17-én országos sztrájk zajlott több százezer résztvevővel: ezt a megmozdulást már a Revolutionäre Obleute tagjai szervezték. A fő követelés a béke volt.

A flottánál és a partvidéken illegális bizottságok alakultak, amelyek gyűléseket szerveztek, röpcédulákat terjesztettek, sztrájkokat indítottak. Nyáron több hadihajón is tömeges szolgálatmegtagadásra, nyílt zendülésre került sor, melynek nyomán több száz matrózt bebörtönöztek, Albin Köbis és Max Reichpietsch matrózokat pedig kivégezték.

1918 januárjában országos sztrájk zajlott a hadiüzemekben, közel egymillió résztvevővel. Berlinben városi munkástanács alakult, amely megfogalmazta a mozgalom követeléseit. Első helyen a békét, majd az ellátás javítását és a demokratikus jogok kiterjesztését követelték. Több ezer sztrájkolót behívtak katonának, több százat lecsuktak, és szigorítottak az ostromállapot rendelkezésén, így sikerült letörni a sztrájkot.

A nyári hónapokban már bomladozott a hadsereg fegyelme is, tömegessé vált a dezertálás – a nyugati front térségében feltételezések szerint százezer dezertőr bujkált. A hadsereg vezetése tisztában volt a helyzettel, ezért 1918. szeptember végén fegyverszüneti javaslattal állt elő. A császár új kancellárt nevezett ki Max von Baden személyében, aki október 4-én fegyverszünetet kért, az antant azonban csak további demokratikus reformok esetén volt hajlandó tárgyalni, ezért Németországban nagykoalíciós kormány alakult az SPD részvételével. A hadsereg vezetésének a polgári kormány hatalomra juttatásával az volt a fő célja, hogy más nyakába varrja a háborús vereségért a felelősséget: mivel a Reichstag fog békét kötni, a benne képviselt pártokra lehet fogni a háború elvesztését.

Október 7-én Berlinben a Spartakusbund szervezésében országos konferenciát tartottak. Megállapították, hogy a „reformkormány” valódi célja a tényleges változások elkerülése, és elhatározták a forradalmi agitáció fokozását. Céljuk a mélyreható társadalmi-gazdasági változások elérése volt: a háborús állapotok felszámolásán túl követelték a nagyüzemek, bankok, nagybirtokok kisajátítását, a bérminimumot és a munkaidő-csökkentést, továbbá munkás- és katonatanácsok alakítására hívtak fel.

Október végére, mivel az áhított béke még mindig nem jött el, a Revolutionäre Obleute felkelés előkészítésébe kezdett. Az események azonban megelőzték ezt.

1918, a novemberi forradalom

Az általános elégedetlenségből a tenger melléken pattant ki a forradalom szikrája. Az előzmények röviden: a flotta parancsnoksága – nem törődve a kormány békeszándékával – végső támadásra szánta el magát. Győzelemben nem nagyon bízhatott, de számíthatott arra, hogy valamiféle „dicsőséges”, nagy pusztítással járó harc esetén kedvezőbb békefeltételeket ér el. A flottánál működő forradalmi bizottság tudomást szerzett a tervekről, és úgy határozott, hogy a kifutásra adott parancs lesz a jel az általános felkelésre. Wilhelmshavenben a következőképpen zajlott a gyűlés: sötétedés után egy temetőben gyűltek össze a hajók küldöttei. Nem volt idő vitára, de a bizottság elfogadottsága olyan általános volt, hogy erre nem is volt szükség. Felolvasták a hajóneveket, és a küldöttek szóltak, hogy jelen vannak. Ezután rövid beszéd hangzott el: „Eljött az idő. Most kell óvatosan, de határozottan cselekednünk, vagy soha. Letartóztatni a tiszteket és elfoglalni a hajókat, először a rádiós szobát. Ha ez sikerült, felhúzni a vörös zászlót. Fel, egy új nap vörös hajnalára!”¹⁴

Október 28–29-én a flotta több hajóján is megtagadták a kifutási parancsot. A következő napon ezer fűtőt és matrózt letartóztattak.

Október 31-én a 3. hajóraj a parancsmegtagadások miatt befutott a kieli kikötőbe. A hajókazánokban sorban kioltották a tüzet. November 1-jén a matrózok képviselői gyűlést tartottak, s elhatározták, hogy tüntetni fognak. A hatóságok betiltottak minden demonstrációt, ennek ellenére november 3-án Kielben a laktanya gyakorlóterén több ezer matróz és katona gyűlt össze. A tüntető menet, amelyhez nagyszámban csatlakoztak kikötői munkások is, elindult a fogházhoz, kiszabadítani a letartóztatottakat. Egy

¹⁴Ernst SCHNEIDER: *The Wilhelmshaven Revolt. The Raven*, Nr. 8. London, 1989. Reprint. 364.

őrjárat tüzet nyitott rájuk – 8 halott, 29 sebesült –, de a tüntetők szétzavarták őket, kiszabadították a bebörtönzötteket, és felfegyverkeztek. November 4-én az összes hajón vörös zászlót vontak fel, a tiszteket letartóztatták. Egyedül egy hajón volt ellenállás: a *König* páncéloson megölték a kapitányt és két tiszteket. Általános sztrájk kezdődött, az egyesült munkás- és katonatanács átvette a város irányítását. Programjuk meglehetősen mérsékelt volt: béke, demokratikus jogok, jobb ellátás.

A következő napokban a lázadás az egész partvidéket hatalmába kerítette, minden városban tanácsok vették át a hatalmat. Ezekben a tanácsokban szociáldemokrata befolyás érvényesült, és a követelések nem léptek túl a szociáldemokrata programon.

A háborús vereség bekövetkeztével párhuzamosan a forradalom elárastotta az egész országot. Véget ért a világháború. A felkelések általában a következő menetrend szerint zajlottak: általános sztrájk és tömegtüntetés kezdődik, amelyhez csatlakozik a helyben állomásozó katonaság, ezután pedig munkás- és katonatanácsok veszik át a hatalmat. November 8-án Münchenben megbukott a királyi dinasztia, november 9-én pedig a háborús vereség és a forradalom következtében Berlinben megdőlt a császárság és kikiáltották a köztársaságot. A következő időszak legfontosabb eseménye az, hogy az SPD megszerzi a hatalmat, de ezt már nem a császárságtól kell elvennie, hiszen a császárt elsöpörte a népfelkelés.

A szociáldemokrata párt nem volt forradalmár, a demokrácia kiszélesítésén, vagyis a munkásosztálynak a rendszerbe való integrálásán dolgozott. A novemberi forradalmat megelőző hetekben bevezetett demokratikus reformokban a saját politikája megvalósulása felé vezető utat látta, ezért az SPD tevékenysége a következő hónapokban arra irányult, hogy konszolidálja a helyzetet és megállítsa a forradalmi folyamatot. Ennek az volt a legegyszerűbb módja, ha a párt a forradalom élére áll. Mivel a közvetlen hatalom a tanácsok kezében volt, ezért az SPD-nek meg kellett szereznie a tanácsok irányítását. A módszert először Gustav Noske próbálta ki. Már november 4-én Kielbe érkezett, ahol – mivel országosan ismert politikus volt – gond nélkül megválasztották a katonatanács elnökének, majd városparancsnoknak. E funkció birtokában

megakadályozta a munkásország felállítását, és elrendelte a fegyverek beszolgáltatását. A forradalom kezdeti időszakában döntő jelentőségű volt, hogy ki rendelkezik fegyveres erővel. Noske ezt felismerve elrendelte a foglyul ejtett tisztek szabadon bocsátását, majd belőlük kormánycsapatokat szervezett.

Mivel a módszer működött, az SPD ugyanezt megcsinálta országos méretekben is. November 9-én Friedrich Ebert, a párt vezetője lett a kancellár. Első rendelete világosan megmutatta, hogy célja az események konszolidálása az adott szinten. „Polgártársak! Az új kormány a nép kormányja lesz. Tevékenységét az a cél fogja irányítani, hogy minél hamarabb békét teremtsen a német nép számára és megszilárdítsa a nép által kivívott szabadságot... Nyomatékosan kérlek Mindnyájatokat, hagyjátok el az utcákat! Gondoskodjatok a nyugalomról és a rendről!”¹⁵

Az új kabinet számára a legfontosabb feladat a szükséges legitimitáció megszerzése volt, vagyis annak biztosítása, hogy hatalmát egyaránt elismerjék „fent” – azaz a gazdasági, politikai, katonai elit köreiben – és „lent”, a tanácsokban. Ebert november 10-én megegyezett a hadvezetést képviselő Wilhelm Groener tábornokkal arról, hogy a katonaság támogatni fogja a politikai vezetést a tanácsrendszer felszámolásában, a parlamenti rendszer kialakításában. A későbbi események megmutatták, hogy a konzervatív katonai körök nem gondolkodtak hosszú távú szövetségben, mert amint az erőviszonyok számukra kedvezően változtak, a szociáldemokráciát is igyekeztek félreállítani.

November 15-én egy másik fontos szerződést is született: Hugo Stinnes a munkaadók, Karl Legien pedig a munkavállalók nevében „Munkaközösség” néven kötött paktumot, amelynek értelmében bevezetik a nyolcórás munkanapot, elismerik a szakszervezeti jogokat, a gyárak tulajdonjoga pedig megkérdőjelezhetetlen. Ez utóbbi kitételre azért volt szükség, mert az üzemi munkástanácsok sok helyen már tulajdonosokként viselkedtek, saját elképzeléseiknek megfelelően indították be a termelést. Stinnes, aki hajógyáros volt, hálája jeléül később egy hajót nevezett el Legienről.

¹⁵ A felhívás szövege olvasható: Sebastian HAFNER: *Az elárult forradalom*. Európa Kiadó, Budapest, 2007. 112.

A munkástanácsok irányításának átvétele is gyorsan ment. November 10-én a berlini munkás- és katonatanácsok ülésén elismerték az új kormányt, december 16-án pedig az Általános Német Tanácskongresszus nagy többséggel (344:98 arányban)¹⁶ felhatalmazta a kabinetet parlamenti választások megtartására. Vagyis a tanácsok elfogadták a többpárti demokráciát.

A baloldali radikálisoknak más céljaik voltak. Számukra a novemberi események forradalmi perspektívát villantottak fel: történelmi lehetőséget a kapitalizmus meghaladására. Az aktuális jelszavak így hangzottak: „A polgári forradalmat tegyük proletár forradalomná! Minden hatalmat a tanácsoknak!”¹⁷

Az *Arbeiterpolitik* így értékelte az eseményeket november 9-én: „A politikai hatalom erőszakos átvételére jönnek létre a katonatanácsokkal együttműködő munkástanácsok. A munkástanácsokból választott akcióbizottságok látják el a közigazgatási teendőket. A rendőrséget azonnal le kell fegyverezni és fel kell oszlatni.”¹⁸

A *Die Aktion* november 16-i számában Antinationale Sozialisten-Partei aláírással jelent meg felhívás: „A német militarizmus padlón van. A forradalom előrenyomul. Le a hazafiakkal! Le a népet lemészárló és kizsákmányoló kapitalizmus diktatúrájával! Éljen a forradalmi antinacionalista szocializmus! Éljen a munkás emberiség határok nélküli országa! Éljen a szocialista forradalom!”¹⁹

A szociáldemokrata manőverekre hamar felfigyeltek a radikálisok. Ezt mutatja a november 16-án kiadott drezdai nyilatkozat, amelynek kiadói Otto Rühle vezetésével kiléptek a munkástanácsból, mivel az az ellenforradalmi szociáldemokraták irányítása alá került: „A forradalmi és ellenforradalmi irányzatok nem egyesülhetnek!”²⁰

Az ISD-csoportok felvették az IKD (Internationale Kommunisten Deutschlands) nevet. Anton Pannekoek helyzetértékelésében párhuzamot vont az 1905-ös oroszországi forradalommal, amely

¹⁶ KERÉKES Lajos: *A weimari köztársaság*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1985. 68.

¹⁷ Hans Manfred Bock: i. m. 88.

¹⁸ Uo. 90.

¹⁹ *Die Aktion*, 1918/ 209. 45.

²⁰ *Der Kommunist*, Nr. 2. Drezda, 1918. november.

(akárcsak a jelenlegi német forradalom) polgári forradalom volt, a proletariátus vívta proletár eszközökkel: a proletariátus tömegereje kiharcolta a polgári demokráciát.²¹

Az FVdG (Freien Vereinigung deutscher Gewerkschaften) szindikalista szakszervezet december 14-i felhívásában megállapította, hogy a szociáldemokrácia a kapitalizmus megmentésén fáradozik. Gazdasági hatalom nélkül mit sem ér a politikai szabadság. A szindikalizmus célja a bérmunka megszüntetése, a nagytőkések tulajdonának kisajátítása. Elutasítják a polgári parlamentarizmust és a nemzeti korlátokat – mondták.²²

December 14-én megjelent a Spartakusbund programja.²³ Szerzői követelték a termelőeszközök köztulajdonát, a munkások szabad társulását, és elvetették a bérrendszert. Leszögezték, hogy a proletárforradalomnak nincs szüksége terrorra, de a burzsoáziát le, a proletariátust pedig fel kell fegyverezni. Meg kell teremteni a tanácsok által irányított egységes német szocialista köztársaságot, a nagyüzemeket, nagybirtokokat és nagy vagyonokat pedig ki kell sajátítani.

Az általános forradalmi lendület hatására 1918 novemberétől 1919 májusáig a baloldali radikális csoportokat akcióegység jellemezte. Nem beszélhetünk homogén mozgalomról, de a különböző irányzatok között erős szolidaritás volt tapasztalható. A Spartakus és az IKD – amelyek helyi csoportok föderációjából álltak – országos konferenciákat rendeztek, és megindult az egyesülés folyamata.

A KPD megalakulása, 1918. december

1918. december végén a baloldali szervezetek országos konferenciáján került sor a KPD (Kommunistische Partei Deutschlands / Spartakusbund) megalakítására. A pártalapításnál két nagyobb irányzat volt jelen, és három pontban alakult ki komoly vita. A két irányzatot a Spartakus Szövetség és az IKD tagjai képviselték.

²¹ Hans Manfred Bock: i. m. 90.

²² A felhívás teljes szövege: uo. 351.

²³ Mit akar a Spartakus Szövetség? *Die Rote Fahne*, 1918. december 14.

Nézeteik a közvetlen forradalmi akciókhoz való viszonyban tértek el. A spartakisták úgy értékelték, hogy a különböző helyi hatalommegragadási kísérletek valójában puccsizmust jelentenek. „A Spartakus Szövetség sohasem fogja átvenni a hatalmat másképp, mint egész Németország proletár tömege nagy többségének világos, egyértelmű akaratából – mondták –, sohasem másképp, mint tapasztalva e tömeg tudatos egyetértését a Spartakus Szövetség nézeteivel, céljaival és harci módszereivel.”²⁴ Értékelésük szerint még nem adottak a proletárdiktatúra feltételei. A Berlingen kívüli spartakisták aktívabbak voltak, és szorosabban működtek együtt az IKD-val. Az utóbbi szervezet tagjai fő feladatuknak a tiszta frontok megjelenítését tartották, és már közvetlenül maguk előtt látták a társadalmi forradalmat.

Habár az elfogadott pártprogram nagyjából megegyezett a Spartakus Szövetség december 14-i programjával, a vitapontokban mégis az IKD nézetei érvényesültek. A viták a parlamenti munkában való részvételről, a szervezet felépítéséről (centralizmus vagy föderalizmus) és a szakszervezeti tevékenységről szóltak. A kongresszus nagy többséggel (62:23)²⁵ elvetette a parlamenti választásokon való részvételt, amit Luxemburg és Liebknecht javasolt. Az IKD antiparlamentarizmusa nem volt azonos az anarchisták államellenességével. Az anarchizmus általában minden hatalmat ellenez, az IKD ezzel szemben a proletariátus hatalmát kívánta megteremteni, csak hogy nem parlamenti úton. A munkás- és katonatanácsok létrejötte után a baloldali radikálisok teljes mértékben elvetették a parlament intézményét. Otto Rühle így fogalmazott: a választás „nemcsak szegényletes, de öngyilkosság is. Ezzel csak segítenénk a forradalmat az utcáról a parlamenti terembe terelni. Számunkra csak egy feladat lehet: erősíteni a munkás- és katonatanácsokat.”²⁶

A szervezeti kérdésben a föderalista elképzelések jutottak többségre, ennek fő oka a centralizált SPD elbürokratizálódásának riasztó példája volt. Johann Knief így érvelt: „Anélkül, hogy

²⁴ Uo.

²⁵ KONOK Péter: *Baloldali radikalizmusok a 20. században*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2006. 94.

²⁶ Hans Manfred Bock: i. m. 96.

egy központ szükségességét tagadnánk, a kommunisták a jelenlegi forradalmi helyzetnek megfelelően a helyi szervezetek legnagyobb önállóságát és mozgékonyágát követelik.”²⁷

A szakszervezetek kérdésében sem érvényesült a Spartakus Szövetség elképzelése: a többség a szakszervezetekből való kilépés mellett foglalt állást, és elhatározta, hogy önálló gazdasági harcot folytató szervezeteket alakít.

A KPD-ben megalakulása idején egyértelműen többségbe kerültek a baloldali radikálisok, de a viták megmaradtak, és a következő hónapokban újabb szakítások következtek be.

A pártnak megalakulásakor sok tagja volt Berlinben, a nagyvárosokban, az iparvidékeken, a tengermelléken, tízezres nagyságrendben. Ez nem nagy szám egy hatvanmilliós országban, de a párt befolyása ennél jóval szélesebb körre terjedt ki. A párthoz közel álló Roter Soldatenbund tízezres tagsággal rendelkezett, és jó volt a kapcsolat a több tízezres létszámú FVdG-vel is. Azt is figyelembe kell venni, hogy a kommunista párttagok nem egyszerűen tagdíjfizetők voltak, hanem aktív, többnyire környezetükben jól ismert emberek. Mindezzel együtt az adott helyzetben ez nem volt elegendő tömeg ahhoz, hogy a forradalmi folyamatot radikalizálja.

1919

Az 1919-es év első hónapjait a kiújuló fegyveres harcok jellemezték. A forradalmi erőkről általánosságban elmondható, hogy hiányzott a központi irányítás, emiatt a küzdelmek gyakran elszigeteltek maradtak. Az erőviszonyok az év második felére az ellenforradalom javára tolódtak el. A szociáldemokrata és polgári erők politikai célja az volt, hogy növeljék befolyásukat a tanácsokban, majd a tanácsokat kiszorítsák a hatalomból. Katonai céljuk pedig minden fegyveres erő ellenőrzése volt.

Az erőviszonyok változását jól illusztrálja a Népi Tengerész Hadosztály (Volks-Marine Division) sorsa, amely az időszakban a legnagyobb harcértékű forradalmi alakulat volt. November

²⁷ Uo. 92.

11-én a Berlinben állomásozó matrózok megalakították a Népi Tengerészeti Tanácsot, eleinte a Németországi Független Szociáldemokrata Párthoz (USPD) tartozó Eichorn rendőrkapitány parancsnoksága alatt álló alakulatként. A tanács később függetlenné vált a pártoktól. Egyik egysége volt a Tengerész Hadosztály, amely Berlin központjában, a császári Palotában (*Schloss*) és Lovardában (*Marstall*) állomásozott. Az alakulat többnyire önállóan cselekedett, csoportosan szállt ki más városokba, ahol forradalmi erőre volt szükség. Tagjai kormányépületeket őriztek, járőröztek az utcákon. A kormány igyekezett megbízható kormánycsapatot szervezni az alakulatból, de ez nem ment könnyen.

A hadosztály létszáma december elejére 3200 főre duzzadt. A parancsnoknak kinevezett Hermann Wolff-Metternich gróf megpróbálta megváltoztatni a matrózok forradalmi szellemét, szerzett ingyen sört és kitiltotta a kommunista újságokat a szállásokról, többeket lecsukatott. December 6-án kormányhű tiszti csapatok vonultak a kancellária elé, majd miután Ebert üdvözölte őket, megkísérelték letartóztatni a munkástanácsok által választott Végrehajtó Tanácsot. Harcba keveredtek a Tengerész Hadosztállyal, amely megfutamította őket. A kormány csapatokat vont össze Berlin körül, és december 14-én elrendelte a fegyverek beszolgáltatását, majd ennek eredménytelensége miatt karácsonykor kísérletet tett a Népi Tengerész Hadosztály feloszlására. December 23-án visszatartották a zsoldjukat, ők erre válaszul túsul ejtették Wels városparancsnokot, akit a zsold kifizetése után elengedtek. Éjjel kormányhű csapatok kerítették be a volt császári palotát, a hadosztály szálláshelyét, és a feloszlási parancs megtagadása után tüzet nyitottak. Súlyos harc bontakozott ki a város szívében, mintegy hatvanan veszítették életüket. Harc közben a kormányerők hátában tömegtüntetés bontakozott ki. A tüntető munkások között sok fegyveres is volt, és amikor az Eichorn vezette biztonsági erők is csatlakoztak hozzájuk, hátba támadták a katonákat. Ezután a katonaság sorai felbomlottak, a tüntetők lefegyverezték tisztjeiket, majd a csapatok visszavonultak.

Mivel feloszlatni nem sikerült a hadosztályt, megszüntették önállóságát, és az intézmények védelmét tisztí csapatok vették át. A hadosztály fegyveresei a következő hetekben még részt vettek tüntetések fegyveres biztosításában. Utolsó alakulataikat az 1919. márciusi harcok során számolták fel végleg.

1919 első heteiben újult erővel lángolt fel a forradalmi küzdelem. Sztrájkmozgalom indult a Ruhr-vidéken, majd februárban Közép-Németországban, s a sztrájkok gyakran üzem- és bányafoglalással párosultak. Tanácsköztársaságok sorát kiáltották ki: Bréma, Wilhelmshaven, Cuxhaven, Braunschweig, Mannheim, Magdeburg, Bamberg. Ezek az akciók rövid életűek voltak, legfeljebb néhány hétig tartottak, de a helyi szegény lakosság támogatta őket. A „tanácsköztársaságok” irányítói tisztában voltak vele, hogy így, kicsiben nem lehet felépíteni egy új világot, de lépéseket tettek a társadalmi-gazdasági rendszer átalakítására. Szemben álltak a kormánnyal, nem engedték kihelyezni a kormányhirdetményeket. Élelmiszer-készleteket foglaltak le és osztottak szét, gyakran kisajátították a leggazdagabbak lakóépületeit. A munkahelyeken a munkástanácsok irányították a munkát. A tengeremelléken még egy stratégiai tervet is kidolgoztak a mozgalom offenzívájáról, amely szerint fokozatos terjeszkedéssel jutnának el Berlinbe.²⁸ Eközben a kormánycsapatok bekerítették a tengerparti városokat. Terv szerint haladva, területről területre megtisztították az országot a forradalmi fegyveresektől, leverték a sztrájkokat, és katonai erővel felszámolták a tanácsok hatalmát. A rendcsinálást helyszínenként több tucatnyi munkás meggyilkolása kísérte. Az állami kiadások felét katonai célokra fordították. Mintegy 70 szabadcsapat (*Freikorps*) alakult önkéntesekből, akik többnyire a régi hadsereg tisztjei, altisztjei és diákok voltak. Országszerte polgárőrségeket állítottak fel, és a helyzet konszolidálásának jeleként a január 19-én tartott parlamenti választások után február 6-án Weimarban összeült a nemzetgyűlés.

A rendcsinálás Berlinben ment a legnehezebben. Január 5-én százezres tömeg vonult az utcára, tiltakozva Eichorn rendőrkapitány leváltása ellen. A tüntetők benyomultak a sajtónegyedbe, és

²⁸ Egy tanácsköztársaság részletes leírását lásd Ernst SCHNEIDER: i. m.

sorra elfoglalták a kiadókat és a nyomdákat. A következő napokban heves harcok zajlottak a belváros több pontján is, de eleinte többnyire a felkelő munkások túlsúlya érvényesült. Ugyanakkor az is kiderült, hogy a mozgalom teljesen szervezetlen. Megalakult egy Forradalmi Bizottság – amelynek ugyan tagja lett Karl Liebknecht, de a Revolutionäre Obleute tagjai voltak a hangadók –, ám nem tudott semmiben sem döntésre jutni, ráadásul sem a matrózok, sem a forradalmi katonai alakulatok nem álltak mellé. A kormány viszont cselekedett: Gustav Noske – aki „vállalta a vér-eb szerepét” – a város határában állomásozó szabadcsapatokhoz sietett, és megindult velük a belváros felé. A kisebb felkelőcsapatokat január 12-re kegyetlenül szétverték az Eberthez hű alakulatok. Eközben Noske a szabadcsapatok élén bevonult a belvárosba, s újabb megtorlás kezdődött, kivégzésekkel, bebörtönzésekkel.

A tiszti csapatok január 15-én meggyilkolták Rosa Luxemburgot és Karl Liebknechtet. Luxemburg így írt utolsó cikkében: „Berlinben rend van! Ostoba poroszok! »Rendetek« homokra épült. A forradalom már holnap dübörögve újra felemelkedik, és rémületetekre harsonaszóval fogja hirdetni: *Voltam, vagyok, leszek!*”²⁹

Liebknechtnek pedig e sorai olvashatók utolsó cikkében: „A dübörögve közelgő gazdasági összeomlás robajára a proletariátusnak ma még szunnyadó csapatai is föl fognak ébredni, mintha az utolsó ítélet harsonái szólnának. S a legyilkolt harcok tetemei feltámadnak, és számadásra hívják az átkozottakat. Ma még mélyen a föld alatt morajlik a tűzhányó – de holnap kitör, és valamennyiüket maga alá temeti az izzó hamu és a lávafolyam... Lehet, hogy mi már nem élünk, amikor ez bekövetkezik – de élni fog programunk; és irányt fog mutatni a megváltott emberiség világának. Azért is.”³⁰

Március 3-án általános sztrájk indult Berlinben, leálltak a közművek, éjszaka fosztogatások zajlottak a belvárosban. A kormány rendkívüli állapotot hirdetett ki, Noske pedig megparancsolta, hogy minden civilt löjjenek agyon, akinél fegyvert találnak. A kormánycsapatok a következő napokban behatoltak a sűrűn lakott

²⁹ *Die Rote Fahne*, 1919. január 14.

³⁰ *Die Rote Fahne*, 1919. január 15.

kelet-berlini munkáskerületekbe, és sok száz munkás meggyilkolásával felszámolták a fegyveres ellenállást.

Az 1919-es év második felében nem zajlott nagyobb összecsapás, de nyugalomról távolról sem beszélhetünk. Gyakoriak voltak a csoportos fosztogatások, amelyek néha felkelésbe csaptak át. Ezekben a cselekményekben főleg nők és fiatalok vettek részt. Az általános menetrend szerint csoportosulás kezdődött a városháza előtt, ez átcsapott tüntetésbe, ezután nagyobb csoportokban boltokat fosztottak ki, cipőt, ruhát, élelmiszert zsákmányolva. A rendőrség gyakran tüzet nyitott a tüntetőkre, de nemegyszer előfordult, hogy visszalóttek a tömegből. A nagyüzemekben viszonylagos autonómiájuk volt a munkásoknak, bármikor tarthattak gyűléseket. Közismert volt az is, hogy vannak elrejtett fegyvereik. Ezt megmutatták a következő év fejleményei. Előbb azonban még szót kell ejtenünk az egyik legnagyobb szabású 1919-es eseményről, amelynek München volt a fő színtere.

A bajor tanácsköztársaság, 1919. április

Bajorországban 1918. november 8-án megdőlt a királyság, a munkás- és katonatanácsok vették át a hatalmat. Az események meghatározó személyisége Kurt Eisner USPD-s politikus volt. Az ő elképzelései szerint a tanács és a parlamenti demokrácia ötvözése jelenthette volna a forradalom győzelmét. Eisnert azonban 1919. február 21-én meggyilkolták. A merénylet általános felháborodást keltett Bajorországban, és kaotikus viszonyok alakultak ki. A parlament feloszlott, és a Központi Tanács vette át a hatalmat. A bajor tanácskongresszus döntése értelmében újra összehívták a tartományi parlamentet, és március 17-én az SPD vezetésével megalakult a Hoffmann-kormány. A tényleges hatalom azonban a tanácsok kezében volt. Ez április 7-én vált egyértelművé, amikor a Forradalmi Központi Tanács kihirdette a tanácsköztársaságot. A testület vezetői közé tartozott többek között Gustav Landauer és Erich Mühsam, mindketten az anarchista mozgalom aktivistái. Több bajor városban is követték a müncheni példát, és rövid életű tanácsköztársaságokat kiáltottak ki. A KPD ellenezte az ak-

ciót. Korainak ítélte, s úgy vélte, hogy csakis a tömegek hivatottak életre hívni a tanácsköztársaságot. A Központi Tanács vezetését Ernst Toller vette át. Elrendelték a munkások felfegyverzését³¹ és a vörös hadsereg szervezését.³² Szembefordultak az ellenforradalmárok antiszemita hecckampányával, elrendelték a fegyverek beszolgáltatását és a magánautók lefoglalását, de a polgárság megnyugtatóra leszögezték, hogy a kistulajdont nem fenyegeti veszély, a fosztogatást halálbüntetéssel sújtják.

Április 12-én éjjel katonai puccskísérlet történt, amelyet néhány órás tűzharcban Rudolf Egelhofer matróz vezetésével felszámoltak. A puccs leverésében nagy szerepe volt a KPD-nek, így megnőtt a párt súlya. Ennek megfelelően Eugen Leviné vezetésével a kommunisták csatlakoztak az új vezető testülethez, a 15 fős akcióbizottsághoz, illetve a 4 fős Végrehajtó Tanácshoz. A KPD megállapította, hogy az elmúlt napokban csak „látszat-tanácsköztársaság” volt. Felhívást intézett a katonákhoz, arra buzdítva őket, hogy használják fegyvereiket azok ellen, akik a rabszolgaságot akarják visszahozni. Ha változást akarnak, nekik maguknak kell azt véghezvinniük.³³

A Végrehajtó Tanács egyik első hirdetményében szintén az aktív részvételt propagálta: az üzemi tanácsok azonnal vonjanak mindent az ellenőrzésük alá, a lakásínség megoldása érdekében foglalják el a nagy lakásokat, az igazságos elosztás érdekében pedig le kell foglalni az élelmiszert. Hangsúlyozták, hogy a munkásoknak maguknak kell cselekedniük. Új üzemi és paraszttanácsok választására szólítanak fel, hogy a majdani általános tanácskongresszus irányt adjon a tanácsköztársaságnak.³⁴

Ez már határozott támadás volt a magántulajdon és a polgári jogrend ellen, és a harc éleződésével a Végrehajtó Tanács is tisz-

³¹ Fegyvereket osztottak ki a 20 év fölötti, szocialista párti vagy szakszervezeti tag munkásoknak. A közlemény reprintje megtalálható: Karl-Ludwig Ay (szerk.): *Appelle einer Revolution. Dokumente aus Bayern zum Jahr 1918/1919*. München, 1968. Anlage 71.

³² „A burzsoáziának megmutathatjuk, hogy a proletariátus nem hajlandó többé rabszolgasorban élni. Gyors cselekvés szükséges, minden osztálytudatos munkást felszólítunk, hogy azonnal alakítson vörös alakulatokat!” (*Appelle einer Revolution*, I. m. 29.)

³³ *Appelle einer Revolution*, I. m. Anlage 76.

³⁴ Uo. 77.

tában volt: a „végső győzelemig” tartó általános sztrájkot hirdetett.³⁵ Április 16-án a vörös csapatok Toller vezetésével elfoglalták Dachaut. A Központi Tanács kedvezően ítélte meg a helyzetet, ezért április 22-én felfüggesztette a sztrájkot, és egy nagygyűlésen felvonult 15 000 felfegyverzett munkás. Pedig a tanácsköztársaság helyzete egyre nehezebbé vált. Alig volt élelmiszer, tejet csak orvosi rendelvényre lehetett kapni, és a városból szinte eltűnt a készpénz: a bankok elszállították készleteiket, és az emberek is inkább otthon őrizgették a pénzüket. A vezetők körében is fejtelenség uralkodott. Az egyik rendeletben nyíltan a magántulajdon elleni fellépésre buzdítottak, egy másikban a városparancsnokság statáriális eljárást ígért a fosztogatóknak, és leszögezte, hogy csak a gazdasági bizottság eszközölhet lefoglalásokat. Április 27-én szakításra került sor, a Központi Tanács plenáris ülésén kiszavazták a kommunistákat a vezetésből. Mint két nappal később a helyi kommunista sajtó megállapította, az akcióbizottságban lévők kétkulacos politikája megbénította a tevékenységet.³⁶

Eközben hatvanezres kormánycsapat közelített a városhoz: Hoffmann már a dachau-i vereség után Noskéhoz fordult segítségért. Április 30-án közlemény adta hírül a fehér csapatok közeledtét, és azt is, hogy mire lehet számítani tőlük: akinél fegyver van, azt le fogják lőni, a Vörös Gárda tagjaira 30 márka fejpénzt tűztek ki, kivégezték a foglyokat.³⁷ A védők a vérengzések hírére kivégeztek 10 túszt: 2 tisztet és a Thule-társaság 8 tagját, akiket néhány nappal korábban vettek őrizetbe okirat-hamisításért. A tanácsok elhatárolódtak a túsztok kivégzésétől,³⁸ és május 1-jére fegyvertelen felvonulást szerveztek.

Május 1-jén megindult a támadás München ellen, és 3 nap alatt felszámolták az ellenállást. A harcokban 600 munkás vesztette életét, és 5000 embert bebörtönöztek.

³⁵ Uo. 78.

³⁶ *Münchner Rote Fahne*, 1920. április 29.

³⁷ *Appelle einer Revolution*. I. m. Anlage 89.

³⁸ Uo. 91.

A Kapp-puccs, 1920. március

A versailles-i békeszerződés értelmében 1920-ban aktuálissá vált a hadsereg létszámának csökkentése 100 000 főre, ez pedig azt jelentette, hogy fel kell oszlatni a szabadcsapatok jelentős részét. A belpolitikai helyzet már nem indokolta fegyverben tartásukat, viszont a csapatok vezetői nem akartak lemondani alakulataikról, már csak azért sem, mert a konzervatív-katonai körök elérkezettnek látták az időt arra, hogy nagyobb szeletet kérjenek a hatalomból.

1920. március 13-án tiszti alakulatok szállták meg Berlin belvárosát. A kormány elmenekült, a hivatalnoki kar pedig kivárt. A munkások viszont cselekedtek, általános sztrájk bontakozott ki, és mire megjelent a baloldali pártok közös sztrájkfelhívása, már leállt az élet: megbénultak az üzemek, a közlekedés, a közszolgáltatások. A konzervatív-katonai csoport, amely Wolfgang Kappot kiáltotta ki diktátornak, ezzel a passzív ellenállással szemben tehetetlen volt. Még azt sem tudta megszervezni, hogy kinyomtassák rendelkezéseit, hiába fenyegette halálbüntetéssel a sztrájkolókat. A sztrájk az egész országra kiterjedt, és ez eldöntötte az új „kormány” sorsát. Az SPD-kabinet hamar kiegyezett a puccsistákkal, amnesztiát ígért, és megegyeztek új választások kiírásában. A különítmények március 19-én kivonultak Berlinből. A belvárosban búcsúzóul belelőttek a fegyvertelen tömegbe, 12 halottat és 30 súlyos sebesültet hagyva maguk után. Ebert és kormánya másnap visszatért, és lefújta a sztrájkot. Csakhogy a puccsot megdöntő ellenállást nem ők indították, és nem is voltak képesek azt szép szóval beszüntetni. A nagyobb iparvidékeken – főleg Közép-Németországban és a Ruhr-vidéken – fegyveres munkásalakulatok szerveződtek, és ezek a csoportok már nem hallgattak a kormányra. Elkezdődött a harc. Először a közép-német területeken sikerült lefegyverezni a munkásokat, de a Ruhr-vidéken nehezebb dolga volt a hadseregnek. Miután március 14-én több helyen katonai erővel megkísérelték elnyomni a sztrájkot, a munkások felfegyverkeztek. Lefegyverezték a rendőrséget, középületeket szálltak meg, és megfutamtították a *Freikorps*okat. Először Mülheimben került sor ilyesmire, de a következő napok-

ban az is megtörtént, hogy egy 1500 fős tiszti alakulat Kölnben, a franciák által megszállt területen keresett menedéket. A felkelés napról napra terjedt, és mire a kormány visszatért a helyére, már az egész Ruhr-vidék a felkelő munkások kezén volt. Megalakult a Vörös Hadsereg, amelybe 100 000-en léptek be. A lelkesedés azonban nem pótolhatta a hiányzó felszerelést, a hadseregnek legfeljebb 50 000 lőfegyvere volt. A hadsereg pártok szerint a következőképpen oszlott meg: közel 60% USPD, 30% KPD, 10% SPD.³⁹ Ennek megfelelően a felkelés legtöbb résztvevőjének elképzelése nem terjedt túl a függetlenek programján⁴⁰: munkáskormány, nagyobb üzemek társadalmosítása és az adott helyzetben a puccsisták szigorú megbüntetése. A gyakorlatban a munkáshatalom úgy nézett ki, hogy városi kommunák alakultak, a felkelők megszállták a városi középületeket, s magukhoz vették a rendőrség fegyvereit. Megszervezték az ellátást: élelmiszerkészleteket foglaltak le, népkonyhákat állítottak fel. Duisburgban a Reichsbank készletéből egymillió márkát utaltak ki a Vörös Hadsereg céljaira. A sztrájk okozta fennakadások miatt időbe telt a katonaság összevonása a Ruhr-vidék körül, ezért a kormány tárgyalásokba kezdett, amelyek eredményeként március 24-én Bielefeldben megállapodást kötöttek a baloldali pártok helyi vezetőivel. A fegyverek leadásáért cserébe a kormány amnesztiát ígért, bizonyos nagyüzemek államosítását, és azt, hogy a hadsereg nem vonul be az övezetbe. Csupa olyasmit, amit esse ágában sem volt betartani. A megegyezés hatására a Vörös Hadsereg – amely sem szervezetileg, sem politikailag nem volt egységes – két nagyobb csoportra szakadt. A déli részen, ahol a fémfeldolgozó iparnak volt a nagyobb súlya, és hagyományosan erős volt a szakszervezetek befolyása, elfogadták a fegyverletételt. Az északi részen a bányászat volt a meghatározó iparág, itt a szakszervezetek gyengébbek voltak, emiatt erősebben érvényesülhetett a radikálisok befolyása. Mülheimben, Essenben nem fogadták el a fegyverletételi megállapodást. A déli területekre március végén bevonultak a kormánycsapatok – a hadsereg

³⁹ Az arányokat a Vörös Hadsereg 149 utóbb kivégzett tagjának pártállása alapján számolták ki. Hans Manfred Bock: i. m. 293.

⁴⁰ Lásd NÉMETH István: *Németországi alternatívák 1918–1933*. Korona Kiadó, Budapest, 1995. 23.

egységei, a puccsban részt vevő csapatokkal kiegészülve –, majd április 2-án megindultak az északi rész ellen. Két hét alatt felszámolták az utolsó fegyveres csoportokat is. A megtorlás április végéig eltartott: mintegy 1000 munkást meggyilkoltak, sok százat bebörtönöztek.

A német történeti irodalomban szokás az eseményeket „márciusi forradalomnak” nevezni, és erre van is alap, hiszen a forradalmi események 1918 novembere után 1919 márciusában tetőztek országosan.

A forradalmi szervezetek eltérően értékelték az eseményeket. A FAUD(S) (Freien Arbeiter-Union Deutschlands, Syndikalisten) úgy vélte: bebizonyosodott, hogy a politikai pártok a társadalmi forradalom fékezőerői. A munkáspártok vezetői ugyanis passzívan álltak a harcokhoz, szükségtelennek, értelmetlennek tartva a fegyveres ellenállást.

A Kommunistische Arbeiter-Partei Deutschlands (KAPD) megalakulása, 1920. április

A KPD-ben, amikor megalakult, többféle irányzat volt jelen. A kibontakozó politikai vitákban fontos változást indított el az 1919. október 20–23-án Heidelbergben tartott kongresszus. A Paul Levi vezette központ kizárta a pártból az ellenzéki delegátusokat, akik a tagságnak közel kétharmadát képviselték. A bent maradtok hitet tettek a pártszerű működés és a parlamenti részvétel mellett. A baloldaliak egy csoportja pedig felhívást adott ki „a KPD minden tagjához, aki azon a véleményen van, hogy a proletárdiktatúra az osztály diktatúrája, nem egy párt uralma, továbbá vallja, hogy a forradalmi tömegakciók nem egy titkos vezetői szövetség parancsára történnek, hanem a tömegek akaratából”.⁴¹ Új pártot akartak, amely az 1920. április 4–5-én tartott kongresszuson létre is jött. A KPD volt tagságának mintegy 60%-át (38 000 főt) képviselő küldöttek megalakították a KAPD-t (Kommunistische Arbeiter-Partei Deutschlands). 1920 augusztusára a KPD akkori tagsá-

⁴¹ *Kommunistische Arbeiter-Zeitung*, Hamburg, 1919/151. In: Hans Manfred Bock: i. m. 225.

gának 75%-a átlépett az új pártba, amely így elérte a maximális létszámát (40 000 fő).⁴²

A KAPD megállapította önmagáról, hogy nem hagyományos értelemben vett párt, fő célja a mindenkori vezetés alóli felszabaddulás. A Kapp-puccs utáni zavaros helyzetben úgy vélte: „A gazdasági és politikai helyzet Németországban teljesen érett a proletárforradalomra.”⁴³ A pártprogram fő jellegzetessége a parlament, a reformizmus és a szakszervezetek határozott elutasítása, és a kiállítás az internacionalizmus, valamint a tanácsok hatalma mellett.⁴⁴ A baloldali ellenzék részéről három irányzat vett részt a párt megalakításában, a negyedik, a brémai végül nem csatlakozott.

Az új pártban a legnagyobb csoportot a berlini alkotta, ám hatóköre Berlingen jóval túlterjedt. Tagjai a pártszervezést tartották elsődlegesnek.

Az unionista szárny, amelynek Szászország volt a bázisa, a forradalmi üzemi szervezeteket ítélte a legfontosabbnak, és már 1919 márciusa óta buzgón szervezte a *Betriebsorganisationent*.⁴⁵

A hamburgi központú „nemzeti bolsevikok” sajátos logikával úgy vélték, hogy a nacionalizmus a proletariátus fegyvere.

A KAPD kinyilvánította, hogy csatlakozni akar a III. (Kommunista) Internacionáléhoz, mivel a KPD szembekerült az Internacionálé elveivel. Másfél év alatt azonban mindenki számára világossá vált, hogy ez téves elképzelés. A KAPD végleg eltávolodott az Internacionálétól, amely egyre inkább a lenini bolsevik hatalom kinyújtott csápjává vált, és nem türte meg soraiban a baloldali kommunistákat.⁴⁶

Közben a pártot alapító irányzatokról kiderült, hogy alapvető ellentétek miatt nem képesek a hosszú távú együttműködésre. 1920 augusztusában először a nemzeti bolsevikokat zárták ki, majd néhány hónappal később az unionistákat.

⁴² Uo. 239.

⁴³ Uo. 229.

⁴⁴ A programból hosszú részletek olvashatók: KONOK Péter: i. m. 98–102.

⁴⁵ Az irányzat fő reprezentánsa, Otto Rühle így fogalmazott: „A forradalom nem pártügy!” (Otto RÜHLE: Die Revolution ist keine Parteisache! *Die Aktion*, 1920/17–18.)

⁴⁶ Lásd KONOK Péter: i. m. 105–118.

A párt politikájában fontos szerepe volt három mellékszervezetnek: az üzemi, a harci és az ifjúsági szervezetnek.

A párttal szorosan együttműködő üzemi szervezetek az AAUD-ban (Allgemeinen Arbeiter-Union Deutschlands) tömörültek. A párt tömörítette a vezetőket és az aktivistákat, az unió pedig a széles tömegbázist alakította ki: úgy tekintettek erre a szerveződésre, mint amely a majdan felépülő új társadalom szervezeti alapja lesz. A párt alapítása idején az uniónak 80 000 tagja volt, ez a szám 1921-ben felment 200 000-re.

A harci szervezet a Kampforganisation (KO) volt, amely illegális sejtekből épült fel, titkos kiképzéseket tartott, és fegyverraktárakat létesített. „Abból a felismerésből, hogy csak a fegyveres felkelés szabadíthatja fel a proletariátust a szolgaságból, valamint abból, hogy az ellenforradalom is fegyveres harcra kényszerít, az következik, hogy a forradalmi proletariátusnak létre kell hoznia egy szervezetet, amely adott helyzetben teljes értékű harci sereggént felveszi a küzdelmet. Ebből a célból jöttek létre a KO-nak az egyes kerületekben a különítményei, melyeknek lehetőség szerint az összes harc képes elvtárs a tagja.”⁴⁷

A párt ifjúsági szervezete a Kommunistische Arbeiter-Jugend (KAJ) volt, 1921-ben több mint 4000 taggal és 44 helyi csoporttal.⁴⁸ Önállóan tevékenykedett, idővel azonban lényegében másval sem foglalkozott, mint a rivális KPD ifjúsági szervezet ellen vívott „kis háborúval”.

Törekedett a tömegpropagandára is, szerte az országban 8-10, a párthoz kötődő ifjúsági napi- és hetilap jelent meg ezekben az években.⁴⁹

A KAPD 1921. februárban tartott 3. pártnapján az aktív forradalmi irány került előtérbe, de a „Märzaktion” sikertelensége taktikai bizonytalanságot váltott ki. A szeptemberi, 4. pártnapon úgy döntöttek, hogy ébren kell tartani a német proletariátusban a forradalom akarását, habár „a német forradalom nem lehetetlen,

⁴⁷ Statuten für die Kampforganisation der KAPD. In: Hans Manfred Bock: i. m. 419.

⁴⁸ Uo. 235.

⁴⁹ Lásd Aiga SEYWALD: *Die Presse der Sozialen Bewegungen 1918–1933*. Klartext Verlag, Essen, 1994. – A szerkesztő 1194 különböző baloldali kiadványt ismertet.

de egyre valószínűtlenebb”,⁵⁰ A forradalmi hullám elültével a párttagság is csökkenni kezdett. A kilépők passzivitásba vonultak, visszaléptek a KPD-be, vagy az AAUD-ban, illetve az AAU-E-ben tevékenykedtek tovább.

1922 márciusában a KAPD-ban újabb szakadás következett be. Különvált a berlini és az esseni irányzat – ez utóbbi nem kívánta az AAUD bérharcait támogatni. 1922 áprilisában létrehozták a KAI-t (Kommunistische Arbeiter-Internationale), és felvették ugyan a kapcsolatot több ország baloldali kommunistáival is, a világforradalom elmúltával azonban már nem voltak képesek valódi nemzetközi szervezetet működtetni. Maga az esseni irányzat 1924-ig működött szervezatként, azután már inkább csak sajtójában létezett néhány évig.

A berlini irányzat volt a népesebb, több ezer taggal, ám tagsága lassan lecsökkent néhány száz főre. 1923-ban az országban ki-robbanó éhséglázadásokat támogatta, és bár ezek szervezésében nem volt nagy szerepe, a lázadások utáni represszió főleg a szervezetet sújtotta. A KAPD az 1930-as évek elején szűnt meg végleg.

A márciusi akció, 1921

1921 tavaszára a közép-németországi iparvidék maradt az utolsó nagyobb pacifikálatlan terület, ahol az üzemekben viszonylagos autonómia volt, és tudni lehetett, hogy sok munkásnak vannak fegyverei. A paramilitáris alakulatok sportegyesületnek, túraegyletnek álcázva működtek, és a körzetben több csoport is követett el rendszeresen bankrablásokat, vagy szedett be védelmi pénzeket vállalkozóktól. A zsákmányolt pénzt a mozgalom – többnyire a KAPD – céljaira fordították. A legismertebb parancsnok Max Hoelz, egy valóságos népi hős volt. Jelentős vérdíjat tűztek ki a fejére. Csapatával dinamitmerényletek egész sorát követte el, március 13-án még a berlini diadaloszlopot is megkísérelte felrobbantani. A tartományi SPD-kormány elérkeztnek látta az időt a rendcsináláshoz, és március 19-én 17 000 fős rendőri és kato-

⁵⁰ Hans Manfred Bock: i. m. 242.

nai csapatokat vezényelt ki, hogy begyűjtsék a lakosság kezén lévő fegyvereket. Válaszul a térségben 120 000-en, országsszerte pedig 300 000-en léptek sztrájkba. Hamburgban elfoglaltak egy hajógyárat, de a gyárfoglalók és a gyári munkások között tömegverekedés alakult ki. Március 23-án sor került az első fegyveres összecsapásra, s április 1-jéig mintegy 30 esetben csaptak össze a munkásalakulatok és a rendőri egységek. A VKPD⁵¹ vezetésében – ahol a Komintern-küldött Kun Béla is tevékenykedett⁵² – akkor az akcionista irányzat volt fölényben, ennek megfelelően a helyzetet kedvezőnek ítélték a fegyveres hatalomátvételre, és forradalomra szólító felhívásokat adtak ki.⁵³ A KAPD megosztott volt, a vezetés egy része az erőviszonyok miatt ellenezte a fegyveres ellenállást. Mégis többen bekapcsolódtak a harci bizottságok alakításába, mert úgy vélték, ilyen viszonyok között nem maradhatnak passzívak. A Leuna-műveknél – a német vegyipar legfontosabb üzemében, ahol az AAUD-nak több ezer tagja volt – munkásszázadokat állítottak fel, és összeszereltek egy páncélvonatot, de tevékenységük az üzem közvetlen környezetére korlátozódott. A harci csoportok – Hoelz csapata mellett a legjelentősebb alakulat Karl Plättner vezetése alatt állt – önállóan tevékenykedtek, és mivel hiányzott a központi koordináció (a pártok igazából csak szaladtak az események után), nem tudták összehangolni tevékenységüket. Hoelz 2000 fős egységét a rendőrök megpróbálták bekeríteni, ám ő egyhetes üldözés és 120 kilométeres menetelés után kibújt a gyűrűből, és elvonult a térségből.⁵⁴ Harc közben március 28-án néhány kilométerre megközelítette a Leuna-műveket, de ott nem tudták, hogy a közelben van, ezért nem siettek a segítségére, és erőiket nem egyesíthették. A gyárban lévő fegyveresek vezetői – Peter Utzermann és Max Prenzlów – úgy döntöttek, csapataikat evakuálják, elkerülendő a nagyobb vérontást. Március 29-én a rendőri csapatok tüzérégi tűz alá vették a Leuna-műveket, más-

⁵¹ Miután 1920 decemberében egyesült az USPD és a KPD(S), felvették a Vereinigte Kommunistische Partei Deutschlands nevet.

⁵² Szerepéről lásd BORSÁNYI György: *Kun Béla. Politikai életrajz*. Kossuth Könyvkiadó, 1979. 234–252.

⁵³ A március 24-i felhívás teljes szövege: Stefan WEBER: *Ein kommunistischer Putsch? Die Marzaktion 1921*. Berlin, 1991. 275.

⁵⁴ A harcoló csapatok mozgásáról lásd Stefan WEBER: i. m. 176.

nap az ott maradt munkások letették a fegyvert. A gyárba betörő rendőrök megölték 34 munkást, 1500-at pedig letartóztattak. Április 1-jére az utolsó fegyveres csoportokat is felmorzszolták. Az akció végső mérlege 150 halott, több ezer letartóztatott, és általános letargia a munkásosztály soraiban. Mindezért elsősorban a VKPD-t tették felelőssé, s a párt létszáma 350 000-ről lecsökkent 150 000-re. A forradalmi szervezetek végleg kiszorultak az üzemekből. Lakásokban, kocsmákban tartották gyűléseiket, és ezzel véget ért az az 1918 óta élő hagyomány, hogy a nagyüzemek a szervezkedés bázisai.

Forradalmi szervezetek: Allgemeine Arbeiter-Union Deutschlands (AAUD), Allgemeine Arbeiter-Union, Einheitsorganisation (AAUE), Freien Arbeiter-Union Deutschlands (Syndikalisten) (FAUD(S)).

A forradalmi időszakban a fentebb tárgyalt pártokon – KPD(S), KAPD – kívül más jellegű munkásszervezetek is fontos szerepet játszottak. Közös volt bennük, ahogy az adott helyzetet értékelték: úgy vélték, hogy a kapitalizmus világrendszer, és végérvényesen két ellentétes érdekű osztályra osztotta az emberiséget, amelynek többsége proletár. A rendszer válságából elkerülhetetlenül következik a forradalom, a munkások harcából pedig megszületik a kommunizmus. Ezért van szükség szervezetre. De hogy milyen legyen a forradalmi szervezet, erre a kérdésre eltérő válaszok születtek.

Az Arbeiter-Union, azaz az AAUD, 1920. február 14-én Hannoverben alakult meg 150 küldött részvételével, annak ellenére, hogy egy rendőrségi akció véget vetett a konferenciának. A szervezet létrehozása szervesen következett az előző évek forradalmi harcaiból, amelyek megmutatták, hogy a munkások nem a szakszervezeteket, hanem a nagyüzemeket választották szerveződéjük alapjául. A tanácsmozgalom a forradalmi üzemi szervezetekre épült, ezeket a szervezeteket sokan az új társadalom sejtjeinek tekintették. Az unionizmus helyi szinten már 1919-ben szerveződni kezdett, és a helyi szervezetek alakultak országos szerve-

zetté 1920-ban. Megalakulásakor az AAUD-nak 80 000 tagja volt, és a taglétszám folyamatosan növekedett az év során 300 000-ig. Az 1921. júniusi 4-i kongresszuson 200 000-es taglétszámmal számoltak.

Folyamatos vita tárgya volt a centralizáció szintjének kérdése, ugyanúgy, ahogyan a KAPD-hez való viszony is. Habár a gyakorlatot a szoros együttműködés jellemezte, több helyen az is előfordult, hogy a KAPD-tagokat kizárták a helyi AAUD-csoportból. 1921 júliusában hivatalos küldöttséget menesztettek Moszkvába a Vörös Szakszervezeti Internacionálé alakuló ülésére, de hamar kiderült, hogy nincs ott keresnivalójuk. Ebben az időben erős bizonytalanság jellemezte a szervezetet, sok esetben bérharcokra szorítkozott a tevékenysége, jóllehet a többség elutasította a napi harcot. Általában véve az volt az AAUD álláspontja, hogy *a kapitalizmuson belül nem lehet javítani* az életkörülményeken. Az egyik markáns vélemény szerint a szervezet feladata: „Sztrájkok, üzefoglalások, élelmiszerek és egyéb tárgyak szervezett lefoglalása, a helyi erőszak megszervezése egyes városrészekben, még ha csak rövid időre is.”⁵⁵ Az ellenvélemény szerint hibás taktika a mindenáron való aktivitás erőltetése, de a bérharcban való részvétel még veszélyesebb, mert reformizmushoz vezet. „Az AAUD harcának célja nem a kapitalista magántulajdonból egy szelet, hanem a kapitalista magántulajdon maga.”⁵⁶ E véleménynek megfelelően meg kell szervezni az osztályt a kapitalizmus megdöntésére, de az egyes munkások személyes érdekképviselője nem az ő feladatuk. Az unionisták természetesen részt vettek a mindennapi harcokban, de nem ők szervezték meg azokat. Részt vettek minden sztrájkban, de a vezetéssel nem ültek le tárgyalni.

Az AAUD tagsága 1922 végére 12 000 főre olvadt,⁵⁷ majd a következő években folytatódott a hanyatlás, főleg miután 1923-ben betiltották a szervezet sajtóját. 1931-ben a szervezet maradéka egyesült a KAPD-val KAUD (Kommunistischen Arbeiter-Union Deutschlands) néven. Utolsó újságjuk 1933 februárjában jelent meg.

⁵⁵ *Der Klassenkampf*, 1922/4. In: Hans Manfred Bock: i. m. 207.

⁵⁶ *Der Kampf*, 1922/3. Uo.

⁵⁷ Hans Manfred Bock: i. m. 209.

Az Arbeiter-Union, Einheitsorganisation – tehát AAUE – az AAUD-ból vált ki 1921 októberében. Tagjai még 1921 júniusában az AAUD kongresszusán léptek fel szervezeten, ahol kifejtették hogy a cél nem lehet más, mint az uralom nélküli társadalom, és a proletariátus mint osztály diktatúrája csupán egy átmeneti időszak. Nem a bérharcokat, hanem a forradalmi tömegsztrájkot támogatják, de ha bérharc folyik, az unió tagjai természetesen szolidárisak. Az AAUE meghatározó alakja Otto Rühle volt, az általa kidolgozott elképzelések képezték a szervezet programját. Elutasították a pártot mint szerveződési formát, mert az „a burzsoá politika alapján folyó érdekharok fegyvere és formája”.⁵⁸ Elvetették a szakszervezeteket, amelyek elsődleges funkciója szerintük a rendszerbe való integrálás. Elleneztek a centralizációt is, amely a burzsoá állam alapja, és koncentrálja ugyan az erőket, de ugyanakkor megbénítja a tagok akaratát. Szervezetüket azért nevezték egységsszervezetnek (Einheitsorganisation), mert úgy vélték, hogy nincs különbség politikai és gazdasági harc között, a legkisebb bérharc is átcsaphat politikai akcióba. Centralizációellenességükből következően a szervezetben megjelent olyan irányzat is, amely az országos testületek megszüntetését szorgalmazta. Az AAUE – habár eleinte jelentős tömegszervezet volt, 1922-ben 60 000 taggal⁵⁹ – viszonylag rövid időn belül szétesett, utolsó csoportja 1926-ban oszlott fel Hamburgban.

Az anarchoszindikalista szervezet, az FVdG, amely a háború alatt be volt tiltva, 1918 őszén szerveződött újjá, s ebből jött létre a következő évben az FAUD(S). Központi lapja, a *Syndikalist*, a parlamenti választások ellen agitált. Karl Roche szavaival: „a politikai párt és a polgári parlament a proletár osztályharc akadályozói”.⁶⁰ A kezdetben parlamentellenes KPD(S) elfogadható volt sok szindikalista számára, gyakori volt a kettős tagság. Ez a helyzet 1919 júniusában változott meg, amikor a KPD(S) központ felhívásában a szindikalista párttagok kizárására szólított fel, majd két hónappal később kijelentette, hogy az állam megszüntetése illuzó-

⁵⁸ *Die Aktion*, 1921/37–38. In: Hans Manfred Bock: i. m. 217.

⁵⁹ *Philippe Bourrinet: The Dutch and German Communist Left (1900–1968)*. h. n., 2008. 173.

⁶⁰ Hartmut RÜBNER: *Freiheit und Brot*. I. m. 35.

rikus elképzelés. Ezt követően az anarchoszindikalista sajtó megállapította, hogy Németországban három szociáldemokrata párt van: az SPD, az USPD, és a KPD(S).

Az FVdG tagsága 1919 közepén 60 000 fő volt, de 1919. december 27–30. között az FAUD(S) alapító kongresszusán a 109 delegált már 110 000 tagot képviselt.⁶¹ Ideológiája a bakunyini, kropotkini kollektivista, államellenes anarchizmus és a gazdasági osztályharc marxi elképzelésének ötvözéséből alakult ki. A szervezet tagjai Marxszal ellentétben úgy vélték, hogy nem a tőke törvényszerűségei az elsődleges tényezők a társadalmi folyamatokban. Szerintük a proletárdiktatúra csak egy párt, és sohasem az osztály uralmát jelenti. A fő feladat az osztálytudatos tagok ki-nevelése, valamint a szocialista alapon szervezett termelés és fogyasztás előkészítése. A szervezet erőszakellenessége főképp antimilitarizmust jelentett; terveik szerint a hadiipart át kellene alakítani mezőgazdasági gépek gyártására. Elképzelésük szerint a társadalom alapja az autonóm gazdasági szervezetek föderációja lenne. A munkástanácsok révén a munkaeszközök egyedüli ura a munkás. Tisztában voltak vele, hogy a létező munkástanácsok nem így vélekednek: „Ahogyan a tanácsrendszer ma működik, és ahogyan törvényileg szabályozták, nem más, mint a parlamentarizmus egy fajtája.”⁶²

Az FAUD(S) horizontális és vertikális szintek bonyolult összefonódásából épült fel, alapvetően föderális jelleggel, a helyi szervezetek önrendelkezési jogával. A *Der Syndikalist* mellett – amely 1920-ban 120 000 példányban jelent meg – több helyi lapot is kiadtak, működött ifjúsági és női szekció is. Harci módszereik skálája széles volt, az üzemi és általános sztrájktól kezdve a szabotázsra át – ez lehetett munkalassítás, de akár a gépek megsemmisítése is – termelési és fogyasztási szövetkezetek létrehozásáig. Eredetileg valamiféle „egységes bér” bevezetésével el akarták törölni a bérrendszert, később egyre inkább bekapcsolódtak a részcélokért folyó küzdelmekbe. Távlati célként a kommunizmust jelölték meg, de ezt nem párt és nem állami formában képzelték el.

⁶¹ Uo. 36.

⁶² *Der Syndikalist*, 1919. In: Hartmut RÜBNER: i. m. 45.

1922 decemberében kezdeményezték az IAA (Internationale Arbeiter-Assoziation), a szindikalista internacionálé megalakítását.

A szervezetet 1933-ban számolták fel, de néhány évtizeddel később, az 1970-es években újjáalakult, és napjainkban is működik FAU néven.

Utóvédharcok, 1923

A forradalmi hullám lecsendesedett, a forradalmi szervezetek tagsága lemorzsolódott. Az ellenforradalmi rendcsinálás áldozatainak száma több ezerre rúgott, és több tízezren kerültek hosszabb-rövidebb időre börtönbe forradalmi tevékenységükért. A weimari rendszer konszolidációjával párhuzamosan a politikai centrum egyre inkább jobbra tolódott el. Ez megmutatkozott a bírósági gyakorlatban is. 1919 és 1922 között 376 politikai gyilkosságot jegyeztek fel. Ebből a baloldaliak 22-t követtek el, 38 fő került bíróság elé, közülük 10-et kivégeztek, 28 főt pedig börtönbüntetésre ítélték, átlagosan 15 évre. A jobboldaliak által elkövetett 354 gyilkosságból 326 ügy nem került bíróság elé. Habár 50 fő beismert gyilkosságot, közülük csak 24-et ítélték el, átlagosan 4 hónap börtönre.⁶³

Az életkörülmények elsősorban a vágató infláció miatt jelentősen romlottak. A közvetlen tiltakozóakciókon túl mégsem következett be újabb forradalmi fellendülés. A legfontosabb szerveződések mérsékelt célokat követtek: a piacokon árellenőrző bizottságok „járőröztek”, az üzemi tanácsok „forradalmi századokat” szerveztek, amelyek nevükkel ellentétben alapjában békés alakulatok voltak, és legfőbb céljuk az SPD és a KPD által vezetett tartományi kormányok létrehozása volt. Az adott politikai helyzetben azonban ennek sem volt realitása. Amikor 1923 októberében Szászországban és Thüringiában az SPD és a KPD koalíciós kormányt alakított, a központi kormányzat azonnal közbelépett. Megakadályozta a munkásosztály helyzetének javítására hozott

⁶³ Paul JOHNSON: *A modern kor: a huszadik század igazi arca. XX. Század Intézet*, Budapest, 2000. 142.

rendeletek végrehajtását, és október 21-én a két tartományba katonai csapatok vonultak be. A nagyobb városokban volt szórványos ellenállás, de ez távolról sem nevezhető tömegmozgalomnak. A KPD tervbe vett egy országos felkelést, ennek első állomása Hamburg lett volna. A pártnak erős bázisa, 18 000 tagja volt a kikötővárosban. A közép-németországi munkáskormányok gyors bukását látva a pártközpont lefújta a felkelést, de a hamburgiak erről nem értesültek. Október 23-án éjjel harci osztagaik támadásba lendültek. Utakat és vasutakat torlaszoltak el, elvágták a telefonvezetékeket és váratlan rohammal elfoglaltak 17 rendőrőrsöt, lefegyverezték a rendőröket. A munkáskerületekben bariádok épültek, de már október 24-én este egyértelművé váltak az erőviszonyok: néhány száz rosszul felfegyverzett munkással 6000 rendőr és katona állt szemben. Mivel az országos sztrájk nem robbant ki, a felkelők október 25-én visszavonultak állásaikból. A harcokban 24 felkelő, 60 civil és 17 rendőr vesztette életét. A következő hónapokban közel 2000 embert állítottak bíróság elé az eseményekben való részvétel miatt, néhány hónapostól több évig terjedő büntetéssel sújtva őket.

Ezek az események valójában már nem is utóvédharcok voltak, hiszen nem volt mit védeni. A forradalom véget ért anélkül, hogy kiteljesedett volna.

Az események egyik résztvevője, Anton Pannekoek már 1920-ban így értékelte a forradalmi időszakot: „A német burzsoázia többet tanult az orosz példából, mint a proletariátus. Mialatt vörösre festette magát, hogy elaltassa a munkásokat, rögtön hozzákezdett hatalma újjászervezéséhez. A munkástanácsok átengedték a hatalmat a szociáldemokrata pártvezéreknek és a demokratikus parlamentnek. A felfegyverzett munkások nem a burzsoáziát, hanem önmagukat fegyverezték le.”⁶⁴

⁶⁴ Anton PANNEKOEK: *Weltrevolution und kommunistische Taktik*. Verlag der Arbeiter-Buchhandlung, Wien, 1920.

Néhány fontos résztvevő életrajza

Jan Appel (1890–1985) hajóács, 1918-tól áll kapcsolatban a brémai baloldallal, hamburgi sztrájkok szervezője. Belép a KPD-be, a baloldali ellenzék tagja. 1920 márciusában részt vesz a Ruhrvidéki harcokban. A Komintern 2. és 3. kongresszusán a KAPD képviselőjeként sikertelenül próbál ellenzékot szervezni. Egy AAUD-újság szerkesztője, 1923–1925 között börtönben ül, ezután Hollandiába emigrál, ahol a GIK (Internacionalista Kommunista Csoport) tagja lesz.

Paul Frölich (1884–1953) a Brémai Baloldal tagja, az ISD, az IKD majd a KPD alapító tagja. A müncheni tanácsköztársaság egyik vezetője. A márciusi akció idején a VKPD-ban az „offenzíva-elmélet” képviselője. Később a pártban a trockista ellenzék (KPO) tagja. 1933-ban emigrál, 1950-ben tér vissza Németországba, ahol haláláig az SPD tagja.

Herman Gorter (1864–1927) holland költő. Baloldali szociáldemokrataként kezdi politikai tevékenységét. A háború elől Svájcba emigrál. 1918 novemberétől Brüsszelben bekövetkezett haláláig a forradalmi mozgalom teoretikusa, aktív résztvevője. A KPD, majd a KAPD alapító tagja. 1920-tól vitában áll Leninnel, a leninizmussal. 1922-től a KAPD „esseni irányzatához” tartozik, a KAI egyik létrehozója.

Max Hoelz (1889–1934) 1918-tól aktív forradalmár. Szászországban, Thüringiában tevékenykedik, munkástanácsi vezető, majd illegális harci csoportok szervezője. KAPD-tag. 1919 áprilisától körözik, a vádak: rablások, fogolyszóktetések, dinamitmerényletek, irattárak megsemmisítése. Az 1921-es márciusi akció után bíróság elé állítják, a munkások országszerte szolidaritási tüntetéseket tartanak mellette. Átlép a KPD-be. 1928-ban amnesztiával szabadul, egy náci merénylet után a Szovjetunióba emigrál, ahol a politikai rendőrség meggyilkolja. Szülővárosában 1989-ben emlékművet állítanak neki, de azt a rendszerváltás után rövid időn belül lerombolják.

Franz Jung (1888–1963) író, 1913-tól publikál a *Die Aktion*ban. 1914-ben dezertál, börtönbe kerül. A baloldali kommunista mozgalom aktív résztvevője, KAPD-tag. 1920-ban Appellel együtt uta-

zik Moszkvába az Internacionálé kongresszusára. A KAPD harci szervezetének (KO) egyik vezetője, részt vesz az 1921-es márciusi akcióban. A börtön elől a Szovjetunióba emigrál, de néhány év múlva visszatér Németországba. 1934-től 1945-ig az USA-ban él, majd haláláig Németországban.

Johann Knief (1880–1919) a Brémai Baloldal, majd az IKD meghatározó alakja. Az *Arbeiterpolitik*, majd a *Der Kommunist* című lapok szerkesztője. Kritizálja a Spartakusbundot az USPD-hez való viszonya miatt. Következetes baloldali kommunista, elutasítja a polgári állam minden intézményét (állam, szakszervezet). 1919 januárjában aktív tagja a brémai tanácsköztársaságnak. Betegségben hunyt el.

Eugen Leviné (1883–1919) az 1905-ös oroszországi forradalom résztvevője. Tagja az USPD-nek, a Spartakusbundnak, majd a KPD alapító tagja. 1919 márciusától a müncheni kommunisták vezetője, a tanácsköztársaság radikális szárnyának irányítója. Annak leverése után kivégzik. „Mi, kommunisták, csupán szabadságot halottak vagyunk” – írta halála előtt.

Karl Liebknecht (1871–1919) 1900-tól az SPD tagja, 1912-től Reichstag-képviselő. A háború alatt antimilitarista, a Spartakusbund, majd a KPD alapító tagja. Radikális szociáldemokrata, a parlamenti munka híve. Az 1919. januári felkelés idején magával sodorják az események. Habár azt gondolta, hogy a feltételek nem érettek a hatalom megragadására, mégis részt vállalt a felkelés önjelölt vezetőinek tevékenységében.

Rosa Luxemburg (1870–1919) a baloldali szociáldemokrácia legismertebb teoretikusa. A *Tőkefelhalmozás* (1913) című művében kifejti dekadenciaelméletét, mely szerint a tőke kezdeti, progresszív szakasza után eljön a hanyatlásának kora, s ez önmagában elvezet a kapitalizmus bukásához. Az *orosz forradalom* (1918) című művében a bolsevik politikát kritizálja a földosztás miatt (ez csak új tulajdonosi réteget hoz létre), a nemzeti önrendelkezés miatt (ez csak a helyi burzsoáziákat erősíti), és a pártidiktatúra létrehozása miatt (ez polgári típusú diktatúra, hiszen az osztály diktatúrája valójában korlátlan demokrácia). Szerinte az oroszországi „kétes megoldások végső soron csak a nemzetközi szocializmus világháborúbeli csődjének kisugárzásai voltak”. A KPD

alapításakor parlamentpárti véleményével kisebbségben maradt. Bírálta Liebknechtet a januári eseményekben való részvétele miatt. Mindkettőjükkel végeztek a Berlinbe bevonuló tiszti csapatok.

August Merges (1870–1933) szabó. 1914-től tagja a baloldali radikális mozgalomnak. 1918-ban a braunschweigi munkástanács, majd tanácsköztársaság vezetője, helyi felkelések szervezője. KAPD-tag, majd 1921-ben átlép a KPD-ba. 1933-ban a náci meggyilkolják.

Werner Möller (1888–1919) munkásköltő. A *Lichtsstrahlen* és az *Arbeiterpolitik* munkatársa, IKD-, majd KPD-tag. 1919. január 5-én részt vesz a Vorwärts-székház elfoglalásában, majd az ostrom idején parlamenterként megy a fehér csapatokhoz tárgyalni, ám 4 társával együtt kivégzik.

Anton Pannekoek (1873–1960) holland csillagász. Baloldali szociáldemokrata teoretikusként kezdi politikai tevékenységét. 1914-ben kiutasítják Németországból. ISD-, IKD-, KPD-, majd KAPD-tag, teoretikus. A tanácskommunizmus egyik meghatározó alakja. Csillagászati tudományos tevékenysége is jelentős.

Franz Pfemfert (1879–1954) 1911-től a *Die Aktion* című irodalmi-politikai folyóirat kiadója. Az újság az expresszionista irodalom és a baloldali radikálisok egyik szócsöve. A háború idején csak irodalmi kiadvány, de 1918-tól már a baloldali kommunisták orgánuma. Pfemfert a KAPD alapító tagja. A *Die Aktion* 1920-tól Otto Rühle egységsszervezet-ideológiájának képviselője, 1927-től már trockista szellemiségű. Pfemfert 1933-ban emigrál, 1941-től haláláig Mexikóban él.

Karl Plättner (1893–1945) a háború alatt háborúellenes tevékenység miatt bebörtönzik. 1918-tól IKD-, KPD-, majd KAPD-tag. A nagyobb lázadások aktív résztvevője. Fegyveres csoportjai élén rablással szerez pénzt mozgalmi célokra. Az 1921-es márciusi akció után a „szervezett bandák harcának” ideológiáját hirdeti meg, csoportja ennek szellemében tevékenykedik. 1921-ben letartóztatják, 1928-ban amnesztiával szabadul. A náci időkben koncentrációs táborba zárják, megbetegszik, a háború vége után rövidesen meghal.

Bernhard Reichenbach (1888–1975) a KAPD alapító tagja, 1922-től az „esseni irányzathoz” tartozik. 1924-ben átlép az SPD-be, 1935-ben Angliába emigrál.

Otto Rühle (1874–1943) szociáldemokrata Reichstag-képviselő 1914-ben, megtagadja a hadihitelek megszavazását. Az IKD, a KPD, a KAPD alapító tagja, az AAUD, majd az AAU-E vezetője. 1933-ban emigrál, Mexikóban hal meg. Teoretikus munkássága mellett pedagógiai tevékenysége is jelentős.

Karl Schröder (1885–1950) a háború idején a Spartakusbund tagja, a *Rote Fahne* egyik kiadója. A KPD, majd a KAPD alapító tagja, a KAI egyik szervezője. 1922-től az „esseni irányzat” aktivistája. 1924-ben átlép az SPD-be. A náci időkben részt vesz az illegális mozgalomban, 1936-ban bebörtönzik. 1948-ban Kelet-Berlinbe költözik, belép az állampártba.

Peter Utzelmann (1894–1972) asztalos. 1918-ban részt vesz a kielői matrózlázadásban, majd a Népi Tengerészhadosztály tagja. Részt vesz az 1919. januári berlini harcokban. A KAPD alapító tagja. 1921-ben a Leuna-művek felkelőinek szervezeti vezetője. Bebörtönzik, 1923-ban amnesztiával szabadul. 1928-ban belép az SPD-be, ahonnan 1932-ben kizárják. A náci időkben részt vesz az illegális mozgalomban, 1936-ban bebörtönzik. 1950-ig Kelet-Németországban él, majd haláláig Nyugat-Berlinben.